

Ivan Jurković

O GRBOVIMA U MOLITVENICIMA KOJE SU 1518. U VENECIJI DALI TISKATI KRSTO FRANKAPAN SA SUPRUGOM APOLONIJOM LANG I 1560. U PADOVI KATARINA FRANKAPAN, SUPRUGA NIKOLE ZRINSKOG SIGETSKOG*

Ivan Jurković
Odsjek za povijest
Filozofski Fakultet u Puli
Pula

UDK [929.642:27-282.5] (497.5)“15”
929.7Frankapani
Primljeno: 14.6.2017.
Izvorni znanstveni rad
Prihvaćeno: 18.10.2017.
DOI: <http://doi.org/10.21857/mjrl3ux5k9>

Grof Krsto (Kristofor) Frankapan sa suprugom Apolonijom Lang je za trajanja uzništva u Veneciji pripremio i dao 1518. tiskati *Njemačko-rimski brevijar* u kojem se nalaze i njihovi obiteljski grbovi. Krstina nećakinja, Katarina Frankapan, je u suradnji sa svojim ispovjednikom Nikolom Dešićem priredila 1560. molitvenik *Raj duše* u kojem je otisnut grb istovjetan Krstinom u *Njemačko-rimskom brevijaru*. Tijekom restauratorskih i konzervatorskih radova devedesetih godina 20. st. na crkvi Rođenja Blažene Djevice Marije u Sveticama kraj Ozlja, otkrivene su freske nastale oko 1541., na kojima su i tri grba istovjetna onima frankapanskim u molitvenicima. Heraldičari, povjesničari, jezikoslovci i povjesničari umjetnosti nisu uspjeli razriješiti donja polja tog četvorenog grba...

Ključne riječi: grbovi Frankapana Modruških i Ozaljskih, vizualni izvori, simbolička komunikacija, (samo)promocija, 15.-16. st.

“To će dakle biti posebni grb Krstin”

O petstotoj obljetnici *Njemačko-rimskog brevijara*, koji je tijekom uzništva u Mlecima pripremio Krsto Frankapan Modruški sa suprugom Apolonijom Lang,¹ nadošlo

* Ovaj je rad sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost projektom *Izvori, pomagala i studije za hrvatsku povijest od srednjeg vijeka do kraja dugog 19. stoljeća* (HRZZ-IP-2014-09-6547).

¹ *Das deutsch-römisch Brevier*, Venecija 1518. Premda je već 1925. upozoreno na barem osam tada poznatih primjeraka (u Austriji, Njemačkoj, Italiji i Mađarskoj; usp. Camilla Lucerna, *Das Frankapani – Brevier, Der Morgen*, god. 3, br. 687, Zagreb 1925., str. 12), u stručnoj se domaćoj literaturi još

je vrijeme tumačenja otisnutog Krstinog grba na A2 foliji brevijara. Taj je grb kao naručiteljica časoslova imala potrebu otisnuti u *Raju duše* i njegova nećakinja Katarina Frankapan.² Historiografska nastojanja da se razriješe donja polja tog grba nisu urodila plodom premda je on povjesničarima, povjesničarima književnosti i heraldičarima poznat još od vremena Matije Mesića, koji je zahvaljujući susretljivosti Ivana Kostrenčića³ stekao uvid u bečki primjerak *Njemačko-rimskog brevijara*. Mesić je tom prilikom o grbu napisao: "Na prvom listu nalazi se u drvorezu grb Krste Frankapana i još drugi, koji će biti bez dvojbe obitelji Langâ. Krstin grb pokazuje osobitost, kojoj, kao što me uvjeravaju oni, koji ovu stvar pobliže poznavaju, nigdje drugdje traga neima. Na njem se naime vide izpod zvijezde i lavâ, koji dolaze i u drugih Frankapanskih grbovih, u dva donja polja s jedne strane križ, a s druge tri, ako se nevaram, liljana. To će dakle biti posebni grb Krstin".⁴ Grb je uskoro postao dostupnim vrlo širokoj čitalačkoj publici zahvaljujući preslici koju je za svoj povijesni roman objavio već 1895. njemački povjesničar umjetnosti Henry Thode.⁵ No, od te Mesićeve lakonske konstatacije kako je riječ o Krstinom posebnom grbu, kao i od

uvijek javlja tvrdnja da je *Brevijar* sačuvan u samo dva grada (Heidelbergu i Budimpešti). No, po jedan se primjerak čuva u: Zagrebu (Nacionalna i sveučilišna knjižnica, lok. Zbirka rijetkosti, sign. RIIF-8-1832), Budimpešti (Országos Széchényi Könyvtár, sign. App. H. 131), Beču (Österreichische Nationalbibliothek, sign. 22E23; dostupno na: http://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ221484602), Freisingu (Dombibliothek Freising, sign. M/086 00224/M), Den Haagu (Koninklijke Bibliotheek, sign. KW 233 F 25), Rimu (Vatikanska knjižnica, sign. Stamp.Ross.5041) i u New Yorku (New York Public Library, sign. Spencer Coll. Ital. 1518). Po dva primjerka su u Augsburgu (Staats- und Stadtbibliothek, sign. 4 Th Lt K 17; Universitätsbibliothek Augsburg, sign. 02/XIII.10.4.64) i Londonu (The British Library, General Reference Collection, C.25.k.3. i C.35.h.3.), a čak tri u Münchenu (Stadtarchiv München, Historischer Verein von Oberbayern, sign. 01/Ver. Bibl. 1144 / 01 03/Rara Remota Frühdrucke; Universitätsbibliothek der LMU München, sign. 0014/W 4 Liturg. 204; Bayerische Staatsbibliothek, sign. 4 Liturg. 123 a; Res/4 Liturg. 123, dostupno na: http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10164199_00001.html). U Berlinu se jedan primjerak (sign: 4" Dq 11356) čuvao u Staatsbibliothek zu Berlin, međutim, "izmješten" je na kraju Drugoga svjetskog rata u Rusku državnu knjižnicu (Российская государственная библиотека) u Moskvi. Na mrežnu stranicu knjižnice *Bayerische Staatsbibliothek* upozorila me voditeljica Knjižnice Filozofskog fakulteta Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, Vanessa Toić, na čemu joj iskreno zahvaljujem.

² Nikola Dešić, *Hortulus Animae [Stoye Rechi Ray Dusse]*, Padova 1560. Primjerak tog časoslova je doživio faksimilni pretisak i čuva se u Franjevačkom samostanu na Trsatu (Nikola Dešić, *Raj duše*, Rijeka 1995.). Premda vlada uvjerenje da je trsatski unikatan (usp. i Emanuel Hoško, *Na vrhu Trsatskih stuba*, Rijeka 2007., str. 61, 65; Veronika Reljac, Dešićev *Raj Duše* – prvo tiskano latiničko djelo hrvatske pučke teologije, u: *Nastanak zapadnohrvatske franjevačke pokrajine Bosne-Hrvatske prije 500 godina*, ur. Franjo Emanuel Hoško, Rijeka 2015., str. 136), primjerak se nepoznat domaćoj znanstvenoj javnosti čuva i u Bavarskoj državnoj knjižnici u Münchenu (Bayerische Staatsbibliothek, sign. Rar. 1889, te je dostupan na: http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10860380_00001.html).

³ Matija Mesić, Krsto Frankapan u tudjini, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. 13, Zagreb 1870., str. 77, bilj. 2.

⁴ Isto, str. 78.

⁵ Henry Thode, *Der Ring des Frangipani: ein Erlebnis*, Frankfurt am Main 1895. Knjiga je doživjela i engleska izdanja (*Frangipani's Ring. An Event in the Life of Henry Thode*, London 1900. i 1904.) te na koncu i hrvatsko izdanje: *Frankopanov prsten: doživljaj*, prev. Ivo Horvat, Biblioteka pretisaka, knj. 1, Rijeka 1992., usp. str. 141; pretisak knjige objavljene po Hrvatskom izdavačkom bibliografskom društvu u: Zagreb 1944.

višeokratnih objavljivanja Thodeovog romana, napretka struke u razrješenju grba nije bilo. Naime, stručnjaci za grboslovlje hrvatskih zemalja predstavljali su, objavljivali i opisivali samo poznata u dva gornja polja frankapanska grba koje je spomenuo i Mesić – stari sa zvijezdom i novi s lavovima koji sučelice stoje na zadnjim nogama, a prednjim dijele kruh.⁶

Sl. 1. Grbovi Krste Frankapana i Apolonije Lang u *Njemačko-rimskom brevijaru*

Pomak se dogodio prilikom rada na pretisku *Raja duše* Katarine Frankapan. Tada su uvodnu studiju pripremali akademici Milan Moguš i Josip Vončina te su se opisujući naslovnu stranicu morali osvrnuti i na grb ondje otisnut. Konstatirali su da grb čini štiti podijeljen na četiri polja. U gornjim poljima su osmokraka zvijezda te dva lava koja sučelice prednjim nogama lome kruh za koje ispravno zaključuju kako je riječ o redovito korištenim frankapanskim grbovima koji se (pro)nalaze ne samo na heraldički očekivanim mjestima već i u pečatima. Znakovlje dodano u donja polja čine u “lijevom polju ... istokračan križ, a u ... desnom polju nacrtana su tri stilizirana ljiljana”. Domišljanjem su zaključili da bi križ trebao biti templarskim, a da bi se

⁶ Usp. Ivan Bojničić, *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, u: Siebmacher's grosses und allgemeines Wapenbuch, Nürnberg 1899., pretisak Zagreb 1995., str. 48, tab. 35; Riccardo Gigante, *Lo stemma dei Frangipane Illirici*, *Studi saggi appunti*, Deputazione di storia patria per le Venezie sezione di Fiume, sv. 1, Rijeka 1944., str. 79-82; Bartol Zmajčić, *Grbovi Krčkih knezova, kasnijih Frankopana*, *Krčki zbornik*, sv. 1, Krk 1970., str. 255-257; Vlasta Brajković, *Grbovi: grbovnice: rodoslovlja*, Katalog muzejskih zbirki, sv. 26, Zagreb 1995., str. 74-76, 134-135; Goroslav Oštrić, *Monumenta heraldica: izbor iz heraldičke baštine Primorsko-goranske županije*, Katalog izložbe, Rijeka 2002., str. 64-66, 148-150. Vidi i: Enver Ljubović, *Gradski i plemićki grbovi Senja*, Senj 1998.; isti, *Grbovi plemstva Gacke i Like*, Rijeka 2001.; isti, *Grbovi plemstva Like, Gacke i Krbave*, Zagreb 2003.

ljljani trebali odnositi na Bosnu. Tržac je za autore, dakle, "bosanski" što bi "moglo značiti da se s ta dva znaka žele označiti frankopanski posjedi ... od templarskog Senja do Tršca u Bosni".⁷ No, primorski grad srednjovjekovne Hrvatske, Senj, u vlasti templara nije bio od 1269. te je do 1469., kada je Frankapanima grad uzeo kralj Matija Korvin, prošlo dvjesto godina.⁸ Templarska je vlast u Senju bila davno zaboravljenom epizodom, osobito među Frankapanima 16. st., pa križ u heraldički donjem desnom polju ne predstavlja templare. Frankapanski Tržac na ušću Mutnice u Koranu, bio je pak grad u srednjovjekovnoj Slavoniji sve do 1576., kada je pao u osmanske ruke. Čak i tada je još dugo bio graničnom tvrđavom u "Turskoj Hrvatskoj", a tek je s vremenom postao dijelom Bosne i u njoj je ostao do danas.⁹ Kako je i Katarina bila rodom iz modruško-ozaljske, a ne tržačke grane Frankapana, tri se ljljana njezina grba nikako ne mogu povezati s Bosnom preko Tršca. Križ u heraldički donjem desnom i ljljani u donjem lijevom polju, dakle, ne simboliziraju nasljednu vlast Frankapana preko templara u Senju ili vladarâ Bosne u Tršcu.

Sl. 2. Grb Katarine Frankapan u *Raju duše*

⁷ Milan Moguš – Josip Vončina, O molitveniku *Raj Duše* Nikole Dešića, u: Milan Moguš – Josip Vončina – Franjo Emanuel Hoško, *Raj Duše s motrišta našega vremena*, kao zasebna studija faksimilnog pretiska: Dešić, *Hortolus Animae [Stoye Rechi Ray Dusse]*, Rijeka 1995., str. 7-8.

⁸ Lelja Dobronić, *Viteški redovi: templari i ivanovci u Hrvatskoj*, Zagreb 1984., str. 43.

⁹ Radoslav Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina: mjestopisne i poviestne crtice*, Zagreb 1890., str. 282-291; Hamdija Kreševljaković, *Kapetanije u Bosni i Hercegovini*, Djela Naučnog društva NR Bosne i Hercegovine, knj. 5, Sarajevo 1954., str. 100; Hazim Šabanović, *Bosanski pašaluk: postanak i upravna podjela*, Djela Naučnog društva NR Bosne i Hercegovine, knj. 14, Sarajevo 1959., str. 228 i 230.

Radovi koje su od 1992. s prekidima do 2003. u pavlinskoj crkvi Rođenja Blažene Djevice Marije u Sveticama (jugozapadno od Ozlja) vodili djelatnici Konzervatorskog odjela u Karlovcu pod vodstvom prof. Marinke Mužar iznjedrili su na vidjelo čak tri gotički oslikana frankapanska grba.¹⁰ Jedan je od tih grbova 2008. opisala Rosana Ratkovčić ovako: "Grb slikan u gornjem pojasu podlučja prozora ima štitić podijeljen na četiri polja. U gornjem lijevom polju na crvenoj su pozadini dva žuta lava koji lome kruh, što je motiv koji pripada grbu frankopanske obitelji. U gornjem desnom polju je bijela osmerokraka zvijezda na plavoj pozadini, u donjem lijevom polju su tri stilizirana žuta ljiljana na zelenoj pozadini, dok je u donjem desnom polju crni križ na bijeloj pozadini. Frankopani se spominju kao naručitelji izgradnje crkve sv. Marije u 16. st., pa prikazivanje grba ove obitelji unutar slikanog ciklusa vjerojatno upućuje i na njihovo pokroviteljstvo u narudžbi zidnih slika".¹¹ Ponad ovog opisa autorica je objavila i vrlo kvalitetnu crno-bijelu fotografiju mjesta na kojem se nalazi taj grb, a šest godina kasnije i fotografiju u boji.¹² No, osim opisa, konstatacije da je grb najvjerojatnije frankopanski te da je freskoslika grba s ciklusom ostalih zidnih slika u toj crkvi nastala negdje oko 1541.,¹³ nije upozorila na sličnost grba s onim u Krstinom i Katarininom molitveniku. Uostalom, primarnim joj je zadatkom u njezini radu bio utvrditi djelatnost radionice domaćeg majstora koji je zidnim slikama opremio ne samo crkvu u Sveticama već i one u obližnjem Zadobarju i Volavju te u susjednim kranjskim mjestima, čija stilska obilježja upućuju na zakašnjele gotičke forme još sredinom 16. stoljeća...

¹⁰ Usp. Zorislav Horvat, Gotička crkva Blažene Djevice Marije na Smolčem Vrh – kasnija crkva pavlinskog samostana Svetice, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, god. 43, br. 1, Zagreb 2010., str. 197, bilj. 4; Marija Šerčer, Žene Frankopanke, *Modruški zbornik*, sv. 4-5, Ogulin 2011., str. 58, bilj. 117. Riječ je o crkvi u Sveticama koja je do, ali i nakon dolaska pavlina (1627.) bila posvećena Blaženoj Djevici Mariji (do 1786.). Danas je crkva dijelom obnovljenog pavlinskog samostana (od 1995.) i u funkciji je župne crkve posvećene Rođenju Blažene Djevice Marije.

¹¹ Rosana Ratkovčić, Zidne slike domaćeg majstora u Zadobarju, Volavju i Sveticama, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, sv. 35, Split 2008., str. 201-202, sl. 9.

¹² Ista, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb 2014., str. 213. Grb je nedavno, također u boji, objavljen kao "Frankopanski grb" i u katalogu izložbe (Rosana Ratkovčić – Vlado Mikšić, *Majstor od Zadobarja: srednjovjekovno slikarstvo u kapelici sv. Antuna Pustinjaka u Zadobarju, Karlovac*, Katalog izložbe (Karlovac: Stari grad Dubovac, 20. IV. – 15. IX. 2017.), Karlovac 2017., str. 36). Grb je, doduše bez ikakva popratnog teksta ili objašnjenja, objavljen i u: Polona Jurinić, *Pavlinski samostan i crkva Rođenja Blažene Djevice Marije nekad i danas*, Svetice [2012.], str. 39.

¹³ Godina 1541. bila bi donjom granicom datacije fresko-ciklusa u Sveticama; usp. Horvat, Gotička crkva Blažene Djevice, str. 198-199, sl. 7; Ratkovčić, Zidne slike domaćeg majstora, str. 201; ista, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo*, str. 215.

Sl. 3. Grb Frankapana u crkvi B. D. Marije u Sveticama
(preuzeto iz: Ratkovčić, *Zidne slike domaćeg majstora*, str. 202)

No, Zorislav Horvat i Marija Šercer su prvi koji su zahvaljujući suradnji i konzultacijama s bivšom pročelnicom Konzervatorskog odjela u Karlovcu, Marinkom Mužar, došli do zaključka da grbovi u crkvi Rođenja B. D. Marije u Sveticama odgovaraju onomu frankapanskom u Krstinom i Apolonijinom brevijaru.¹⁴ Isto su tako prenijeli i razmišljanja Marinke Mužar da je vjerojatno crkvu u Sveticama dao između 1520. i 1524. izgraditi i oslikati upravo Krsto nakon uspješnog bijega iz zatvora u Milanu i smrti mu supruge Apolonije kao zavjetni dar B. D. Mariji,¹⁵ a glede grba, Marija Šercer je tek rezignirano konstatala: "Tko je Krsti I. Frankapanu dodijelio grbovnicu s tim grbom, kada i kojim povodom zasada nije poznato".¹⁶

Istim tragom je krenuo i Milan Kruhek, koji je 2013. prvo u časopisu, a potom i 2016. u svojoj monografiji o Bernardinu i Krsti Frankapanu, objavio i fotografije tih grbova u boji.¹⁷ Uspoređujući grbove supružnikâ otisnute u *Njemačko-rimskom bre-*

¹⁴ Zorislav Horvat, Pregled sačuvanih nadgrobnih ploča krčkih knezova Frankopana, *Senjski zbornik*, sv. 32, Senj 2005., str. 51; Isti, Gotička crkva Blažene Djevice, str. 201; Šercer, *Žene Frankopanke*, str. 57-58; vidi niže i bilj. 20.

¹⁵ Horvat, *Gotička crkva Blažene Djevice*, str. 201; usp. također: Marinka Mužar, Novootkrivene freske u kapeli sv. Antuna Pustinjaka u Zadobaru – konzervatorsko-restauratorska istraživanja, *Peristil: Zbornik radova za povijest umjetnosti*, god. 50, Zagreb 2007., str. 246.

¹⁶ Šercer, *Žene Frankopanke*, str. 58-59, bilj. 117.

¹⁷ Milan Kruhek, Krsto Frankopan I. Brinjski – Od Modruša preko Venecije i Svetica ozaljskih do posmrtnog povratka u modrušku katedralnu crkvu (1482. – 1527.), *Svjetlo: časopis za kulturu, umjetnost i društvena zbivanja*, br. 1-4, Karlovac 2013., str. 65-66; Isti, *Modruški Bernardin i Krsto Frankopan: mačem i govorom za Hrvatsku*, Modruški zbornik, Posebna izdanja, knj. 3, Modruš 2016., str. 169-171.

vijaru i onih oslikanih u crkvi Rođenja B. D. Marije u Sveticama zaključio je kako je riječ o istim grbovima, koji ne predstavljaju Krstin, već jedan, “dvojni obiteljski grb Krste i Apolonije”. Nije posve jasno gdje je autor našao obrazloženje po kojemu bi donja polja Krstinog grba u *Brevijaru* (križ i ljiljani) predstavljala grb “porodice Langa od Wellenburga, odnosno ovdje grb Apolonije Lang”, a grb desno od Krstinog (raskoljen štit u kojem je heraldički desno raspolovljena ruža, a lijevo raspolovljen ljiljan) “porodični grb obitelji Langa”, a koji bi možda predstavljao Apolonijinog brata Mateja (Matthäus) Langa.¹⁸ Na koncu je zaključio da se taj “obiteljski grb”, koji naziva i “venecijanskim” po mjestu izlaska *Brevijara*, “pojavljuje samo u molitveniku i na prozoru njihove zavjetne crkve na Sveticama i – nikada nigdje više”.¹⁹ Zaključak je izveden iz pretpostavke da je crkva u Sveticama morala nastati za Krstina života, dakle, “između 1520. i 1524. godine”, jer je “bila zavjetna crkva Krste Frankopana”, koji je to “učinio u svoje ime i u ime svoje žene Apolonije Lang, tada već pokojne, što vrlo sigurno potvrđuje dva puta naslikan njihov zajednički obiteljski grb na unutarnjoj strani gotičkog prozora u svetištu te crkve”.²⁰ No, kao što je već navedeno, i Katarina je 1560. objavila istovjetan grb u svom *Raju duše*. Nije, dakle, riječ ni o kakvom posebnom obiteljskom grbu Krste i Apolonije. Po svemu sudeći nije niti riječ o Krstinoj i Apolonijinoj zavjetnoj crkvi u Sveticama. Crkva je građena još s kraja 15. st., a freskama je ukrašena tek petnaestak godina nakon Krstine pogibije pod Varaždinom. On je zavjet koji je sa suprugom Apolonijom dao Blaženoj Djevici Mariji od Čudesa ispunio – na drugom mjestu.

Sl. 4. Grbovi Frankapana u crkvi B. D. Marije u Sveticama
(preuzeto iz: Kruhek, *Modruški Bernardin i Krsto Frankopan*, str. 171)

¹⁸ Usp. Kruhek, Krsto Frankopan I. Brinjski, str. 52, 70-71; isti, *Modruški Bernardin i Krsto Frankopan*, str. 133, 167, 169-170 i 172.

¹⁹ Kruhek, Krsto Frankopan I. Brinjski, str. 70-71; isti, *Modruški Bernardin i Krsto Frankopan*, str. 168.

²⁰ Kruhek, Krsto Frankopan I. Brinjski, str. 71-72; isti, *Modruški Bernardin i Krsto Frankopan*, str. 172.

Može se primijetiti da domaći autori koji su imali doticaja s molitvenicima Krste i nećakinje mu Katarine Frankapan te s freskama u crkvi Rođenja B. D. Marije u Sveticama nisu uspjeli dokučiti značenja sva četiri polja, niti im je svima bilo poznato postojanje tih grbova na svim opisanim mjestima. Valja naglasiti da je među njima jedino Marija Šercer, pišući o Katarini Frankapan, upozorila kako grb “s istim heraldičkim znakovima (njezina grba u *Raju duše* – op. a.) nalazi se u Njemačko-rimskom brevijaru koji su Apolonija i Krsto I. Frankopan dali tiskati u Veneciji” te da iste “heraldičke oznake nalaze se na kamenim spolijima nađenim u pavlinskoj crkvi B. D. Marije u Sveticama”.²¹

U stranoj je literaturi, međutim, registriran još jedan gotovo identičan grb Krste Frankapana, koji se nalazi u koruškom mjestu Obervellach (slov. Zgornja Bela; hrv. Gornji Beljak) podno dvorca Falkenstein. Za razliku od tog grba, koji domaćoj historiografiji nije, oltar je župne crkve sv. Martina u tom mjestu ipak poznat.²² Naime, riječ je o triptihu koji su naručili salzburški nadbiskup, kardinal i savjetnik svetorimskih careva Matej Lang i sestra mu Apolonija sa suprugom Krstom Frankapanom pa se i danas oltar kolokvijalno zove Frankapanovim oltarom (*Der Frangipani-Altar*).²³ O kompoziciji čitava oltara i njegovu ikonografskom značenju detaljnije će biti riječi u drugom tekstu, a sada je primarno navesti da se na poledini središnje slike triptiha (*corpus*) nalaze grbovi bračnog para, Krste i Apolonije. Nažalost, grbovi nisu dostupni posjetiteljima crkve, jer je oltar postavljen uza čelni zid sjeverne kapele crkve. No, crno-bijela fotografija tih grbova objavljena je na mrežnim stranicama RKD – Nizozemskog instituta za povijest umjetnosti u Den Haagu (*RKD – Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis*).²⁴ Kako je riječ o triptihu koji je oslikao preteča nizozemske renesanse, Jan van Scorel rodnom iz Schoorla kraj Alkmaara (1495.-1562.),²⁵ povjesničari umjetnosti su u Nizozemskoj pokazali zanimanje za to djelo i uspjeli su prepoznati naručitelje pa uredno navode i stari: “Triptih grofa Frankapana” (*De triptiek van de Graaf van Frangipani*) i pridodan naziv: “Grbovi obitelji Frankapan i Lang od Wellenburga” (*Wapenschilden van de*

²¹ Šercer, *Žene Frankopanke*, str. 68, bilj. 147. Premda nije izravno upozorila, ipak je na jednom mjestu sva ta tri grba objavila u popularnom tekstu i: Mirica Rapić, Molitvenik *Putni tovaruš* Katarine Zrinski i ostale molitvene knjižice obitelji Zrinski-Frankopan, *Svjetlo: časopis za kulturu, umjetnost i društvena zbivanja*, br. 3-4, Karlovac 2014., str. 78, 79 i 82.

²² U popularnom hrvatskom međuratnom tjedniku Laszowski je objavio tekst s osnovnim informacijama o oltaru te crnobijelim fotografijama među kojima i onu grbova Frankapana i Langovih. No, znanstvenicima je taj članak ostao u cijelosti izvan vidokruga njihova interesa: Emilij Laszowski, Frankopanske uspomene u Obervellachu, *Svijet: ilustrirani tjednik*, god. 5, knj. 9, br. 18, Zagreb 1930., str. 466.

²³ Thode, *Frankapanov prsten*, str. 169-178; Šercer, *Žene Frankopanke*, str. 60.

²⁴ Mrežna stranica: <https://rkd.nl/en/explore/images/27458>. Kao što je spomenuto, fotografija je objavljena 1930. u popularnom časopisu, ali je ostala nezamijećena u stručnim krugovima: Laszowski, *Frankopanske uspomene*, str. 466.

²⁵ Elka Schrijver, *The Life of Jan Van Scorel, History Today*, god. 28, br. 2, London 1978., str. 121-125.

families Frangipani en Lang von Wellenberg).²⁶ Prvi koji je, pak, znanstveno opisao i atribuirao oltar u Obervellachu je znameniti austrijski povjesničar i arhivist August von Jaksch, koji je prepoznao, ali nije razriješio Krstin grb, već mu je važnije bilo objasniti okolnosti nastanka triptiha pretpostavljajući da ga je Jan van Scorel dovršio u dvorcu Falkenstein.²⁷

Svi su dijelovi triptiha i oltara tek 1520. prikupljeni i sastavljeni u cjelinu, što potvrđuju datacije istaknute ponad oba grba.²⁸ Obiteljski grb Langovih od Wellenburga nalazi se desno od grba Frankapana, baš kako je slučaj i s redosljedom grbova u *Njemačko-rimskom brevijaru*. Frankapanski je grb podijeljen u pet polja tako da je donje lijevo četvrtinsko polje podijeljeno popola. U gornjem heraldički desnom polju (dalje: polje A) je šestokraka zvijezda, a u gornjem heraldički lijevom polju (dalje: polje B) su lavovi koji sučelice lome kruh – oba poznata nam frankapanska grba. U donjem dijelu štita je u desnom polju (dalje: polje C) dominantan štakasti križ (lat. *crux patibulata*, tal. *croce potenziata*), a lijevo je polje (dalje: polje D) horizontalno podijeljeno.²⁹ U gornjoj su polovici tri ljljana, a u donjoj grb obitelji Lang od Wellenburga. I upravo je polje D osobitost koja se pojavljuje u tom grbu, jer je tim poljem kreiran (makar i posthumno) obiteljski grb Krste i Apolonije. Tim je grbom Krsto zapravo naglasio vjernost i zahvalnost ne samo svojoj pokojnoj supruzi, već grbom Langovih desno od njihova obiteljskog i šurjaku Mateju s kojim je uspio ostvariti zavjet Bogorodici da će podići oltar u jednoj od crkava u Obervellachu – na Apolonijinu matičnom imanju.

²⁶ Usp. Molly Faries, Jan Van Scorel's Clerical Patronage, u: *Fiamminghi a Roma 1508-1608*, ur. Nicole Dacos, Bolletino d'Arte, dodatak br. 100, Roma 1997., str. 107-116; Jos A. L. de Meyere, *Jan van Scorel. 1495-1562. Schilder voor prinsen en prelaten*, Utrecht 1981., str. 7-10. Zahvaljujem dr. sc. Nelli Lonzi na kopijama u Hrvatskoj nedostupne literature o životu i djelu Jana van Scorela.

²⁷ August von Jaksch, Die Scorel'sche Altartafel zu Obervellach und ihre Stifter, *Neue Carinthia*, sv. 2, Klagenfurt 1890., str. 81. No, triptih je i u novijoj austrijskoj historiografiji povijesti umjetnosti zanimljiv znanstvenicima; usp. Gustav Bergmeier, Die Familie Lang von Wellenburg im Triptychon "Die Heilige Sippe" des Jan van Scorel in Obervellach/Kärnten, *Carinthia I. Mitteilungen des Geschichtsvereins für Kärnten*, sv. 191, Klagenfurt 2001., str. 195-218.

²⁸ Iznad Krstinog grba je lako razumljiva datacija na latinskom (*Anno Domini 1520*), a iznad grba Langovih teže prepoznatljiva na njemačkom jeziku (*XVe und in XX Jar*): usp. Godefricus J. Hoogwerff, *Jan van Scorel – Peintre de la Renaissance Hollandaise*, Martinus Nijhoff, La Haye 1923., str. 19; Laszowski, Frankopanske uspomene, str. 466; *Jan van Scorel*, katalog izložbe: 3. kolovoza – 30. listopada, priredio Godefricus J. Hoogwerff, Utrecht 1955., str. 26.

²⁹ Prema hrvatskoj heraldičkoj podjeli štita grba, polja se označavaju abecedno velikim slovima: usp. Bartol Zmajčić, *Heraldika, sfragistika, genealogija, veksikologija: rječnik heraldičkog nazivlja*, 2. dop. i proš. izd., Zagreb 1996., str. 24.

Sl. 5. Grbovi Frankapana i Langa Wellenburških u crkvi sv. Martina u Obervellachu (preuzeto iz: Hoogewerff, *Jan van Scorel – Peintre de la Renaissance*, nakon str. 151, sl. 3)

Kao što je slučaj s domaćim, tako je i sa stranim stručnjacima – nitko nije ponudio objašnjenje donjih polja Krstinog grba u kojima su križ i ljiljani.

Dva su nam takva grba Frankapana trenutno poznata i u grbovnicima 16. stoljeća. Riječ je o dvije zbirke grbova nepoznatih autorâ. Prva se sastoji od oko 1.200 mahom obiteljskih grbova svetorimskih njemačkih careva, europskih kraljeva i prinčeva, potom papa, kardinala, nadbiskupa, biskupa i opata te grbova zemalja, slobodnih kraljevskih gradova i kneževskih crkvenih nadarbina. Grbovi uglavnom imaju imenska zaglavlja i djelomične biografske bilješke, odnosno objašnjenja za korištenje insignija. U zbirku su također upisivane mlađe ispravke i dopune. Izvorna je ideja početnog stvaratelja ovog grbovnika bila sustavno poredati po tri osnove – hijerarhijski, kronološkim i na kraju abecednim redom – što je više moguće grbova čitava teritorijalnog opsega Carstva. Nastajao je od oko 1583. pa sve do potkraj 17. stoljeća. Taj se grbovnik čuva u Državnom arhivu u Münchenu (*Allgemeines Reichsarchiv*), a dostupan je i na mrežnim stranicama zahvaljujući projektu digitalizacije starih rukopisa Bavorske

državne knjižnice (*Bayerische Staatsbibliothek*).³⁰ U njemu se među starim grbovima knezova i gospode nalazi i grb Frankapana (*Frangipanni*).³¹

Taj je grb Frankapana podijeljen u četiri polja. U crvenom A polju su srebrni lavo-
vi koji sučelice lome kruh, a u plavom B polju je šestokraka srebrna zvijezda – stari
frankapanski grbovi. U donjem dijelu štita su u zelenom C polju tri srebrna ljiljana, a
u crnom D polju je srebrni križ koji svojim završecima aludira na štakasti križ.

Sl. 6. Grb Frankapana u grbovniku označenom kao:
BSB Cod.icon. 333., fol. 125r

Niz se pitanja otvara s obzirom na izgled i vrijeme nastanka ovog grba. No, činjenica jest da je došlo do zamjene boje znaka i boje polja u kojem se nalazi križ, ali isto tako i da grb "funkcionira" poslije smrti (1577.) posljednjega Frankapana Modruškog i Ozaljskog, Stjepana III.

Druga zbirka sadrži više tisuća rukom slikanih, uglavnom obiteljskih grbova, ali i grbova svjetovnih i crkvenih kneštava, vladara i crkvenih dostojanstvenika na 695

³⁰ München, Allgemeines Reichsarchiv – 166 Bl, pod naslovom: *Großes Wappenbuch, enthaltend die Wap-
pen der deutschen Kaiser, der europäischen Königs- und Fürstenthäuser, der Päpste und Kardinäle, Bischöfe
und Äbte bis zu den lebenden Repräsentanten zur Zeit der Regentschaft Kaiser Rudolfs II. und Papst Gregors
XIII.* Dostupan je preko početne mrežne stranice projekta BSB-CodIcon online (<http://codicon.digitale-sammlungen.de/start.html>) tako da se pristupa preko poveznice *Heraldik* i potom s popisa digitaliziranih rukopisa izabere *Cod.icon. 333 [Katalog]*.

³¹ Isto, poglavlje: *Erste Alte Wappen von Fürstenthümern und Herrschaften*, fol. 125r.

numeriranih stranica. Korice i naslovnica su istrgnute i nedostaje mu prvih dvanaest stranica te je stoga i stvaratelj grbovnika ostao nepoznat. Nastajao je do oko 1589. godine. Premda postoje grbovi koji su nedorađeni ili su u fazi tek početne skice, rijetke su stranice na kojima je manje od četiri u cijelosti dovršena grba. Prema obimu grbovnika se može zaključiti da je izvorna ideja njegova stvaratelja bila registrirati što je više moguće grbova uglednih obitelji, pokrajina, krunovina i crkvenih gospoštija te teritorija kojima su vladali Habsburgovci, od Iberskog preko Apeninskog poluotoka do kontinentalnih dijelova Svetorimskog Njemačkog Carstva. Na kraju je zbirke vrlo detaljno abecedno poredano imensko kazalo. Grbovi uglavnom imaju imenska zaglavlja pa tako i grb Frankapana (*Franngepan*), koji se nalazi među onima južnonjemačkih i austrijskih knezova i grofova.³²

I taj je grb Frankapana kvadriran. U plavom A polju je zlatna šestokraka zvezda, a u crvenom B polju su zlatni okrunjeni lavovi koji se sučelice uspravljaju na stražnjim, dodiruju prednjim nogama – stari frankapanski grbovi. U donjem dijelu štita je C polje vodoravno razdijeljeno. Ono je u gornjem dijelu srebrne, a u donjem tamne – zelene ili boje krvi/*sanguine* (?). U gornjem dijelu tog polja je crveni istokračni križ. Plavo D polje štita, pak, ima tri zlatna ljiljana.³³

Sl. 7. Grb Frankapana u grbovniku označenom kao:
BSB Cod.icon. 307., fol. 180

³² Zbirka pod naslovom: *Sammlung von Wappen aus verschiedenen, besonders deutschen Ländern*. Dostupna je preko početne mrežne stranice projekta BSB-CodIcon online (<http://codicon.digital-sammlungen.de/start.html>) tako da se pristupa preko poveznice *Heraldik* i potom s popisa digitaliziranih rukopisa izabere *Cod.icon. 307 [Katalog]*.

³³ Isto, poglavlje: *Süddeutsche und österreichische Familienwappen*, fol. 180.

Nažalost, vrijeme uvrštavanja ovog grba u *Zbirku* je tek okvirno. Skloni smo ga datirati, poput prethodnog, više prema početku 17. st., dakle, prema vremenu nakon smrti (1577.) Stjepana III. Frankapana Modruškog i Ozaljskog. Ako, pak, "zanemari-mo" boje, tada se može bez zadržke konstatirati da je ovaj grb sadržajem u crno-bijeloj verziji identičan grbu Krste Frankapana u *Njemačko-rimskom brevijaru*. U oba ta grba je C polje vodoravno razdijeljeno, a i nad kacigom su u oba slučaja dvije krune. Ostala su polja štita također istovjetna i redosljedom i sadržajem...

Frankapani, preteče mode "povećanog grba"

Sjedinjavanje grbova dviju obitelji ili starog i novousvojenog obiteljskog grba u jednom štitu najčešće se događalo četvorenjem tako da se jednom grbu dodijeli A i D, a drugom B i C polje. U hrvatskom je grboslovlju prevladalo mišljenje da takav način kreiranja "povećanog grba" s više polja datira od 16. stoljeća.³⁴

No, već je Katarina Carrara, supruga Stjepana Krčkog, koristila 1388. pečat s grbom kvadriranog štita u kojem su A i D polje predstavljali stari grb Krčkih (šestokraka zvijezda), a B i C polje grb padovanskih Carrara (teretna kola s četiri kotača).³⁵ U Senj je, dakle, Katarininim, ali i dolaskom senjskih biskupa Ivana i nećaka mu Leonarda iz pezarske obitelji de Cardinalibus, krenula era kvadriranih grbova u Hrvatskoj. Naime, Leonard je dao 1392. izraditi sarkofag za strica u senjskoj stolnoj crkvi na kojemu su istaknuta dva grba; stariji jednostavan obiteljski i desno od njega složeni grb nastao četvorenjem.³⁶

Knezovi Krčki dobivaju vrlo jak novi "talijanski impuls" u heraldičkoj vizualizaciji vlastita identiteta i ugleda od trenutka kada papa Martin V. (1417.-1431.) daje Nikoli Krčkom 1422. starodrevni frankapanski grb i objašnjava mu njegovo srodstvo s Frankapanima u Rimu.³⁷ Nije, dakle, iznenađujuća pojava kvadriranog

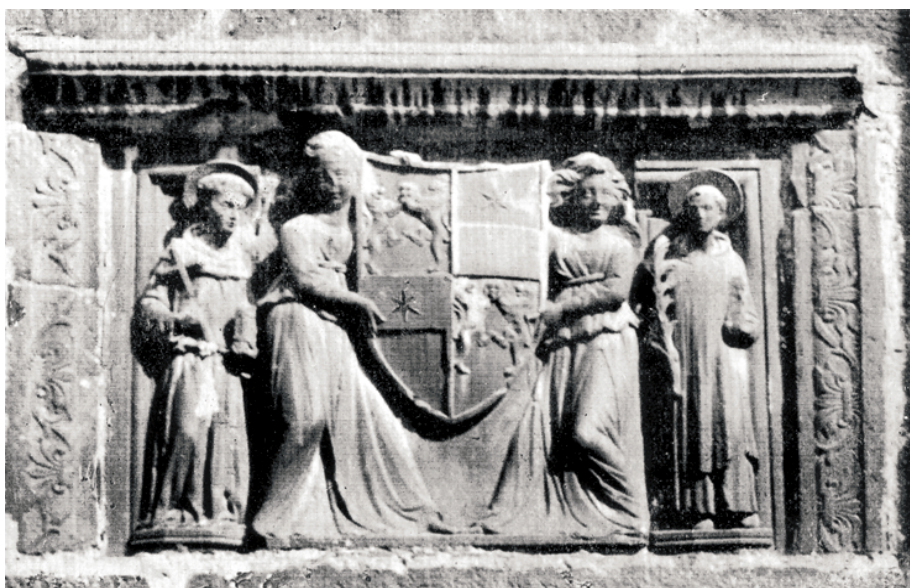
³⁴ Usp. Zmajić, *Heraldika, sfragistika, genealogija, veksikologija*, str. 76.

³⁵ Šerčer, *Žene Frankopanke*, str. 24. prema: Katja Mahnič, *Srednjeveški ženski pečati iz Arhiva Republike Slovenije*, Ljubljana 2006., str. 33, kat. br. 4.

³⁶ Zorislav Horvat, Sačuvani nadgrobnni spomenici nekih Senjana i osoba značajnih za povijest Senja – u Senju i drugdje, *Senjski zbornik*, sv. 29, Senj 2002., str. 51, sl. 2. Zahvaljujući upravo talijanskom utjecaju i grofovi Celjski su sve češće koristili kvadrirane grbove među kojima se osobito ističe onaj koji objašnjava na heraldički način njihovo rodoslovlje. U tom su grbu i oni Carrara i Frankapana; usp. Robert Kurelić, Grb Ulrika II. Celjskog u Grbovniku Henrika van Heessela – jedinstven prikaz potpunoga grba u historiografiji grofova Celjskih, *Zgodovinski časopis*, god. 72, br. 1-2, Ljubljana 2018. (u tisku).

³⁷ Vrlo dobar prikaz nastanka mita o frankapanskom podrijetlu knezova Krčkih s detaljnom literaturom: Luka Špoljarić, *Illyrian Trojans in a Turkish Storm: Croatian Renaissance Lords and the Politics of Dynastic Origin Myths*, u: *Portraying the Prince in the Renaissance. The Humanist Depiction of Rulers in Historiographical and Biographical Texts*, ur. Patrick Baker – Ronny Kaiser – Maik Priesterjahn – Johannes Helmuth, *Transformationen der Antike*, sv. 44, Berlin 2016., str. 121-156; o papi Martinu i Nikoli Krčkom: str. 126 i bilj. 21. Zahvaljujući toj ulozi pape Martina V. u povijesti Frankapana, uspješno je primjerice datirana izgradnja pobočne kapele Bezgrešnog začeca (danas sv. Barbare) krčke katedrale, u kojoj se na zvjezdom gotičkom svodu nalaze stari grbovi (brizure?) Krčkih, koji okružuju u sredini istaknut novi grb Frankapana: Marijan Bradanović – Ivan Braut, *La cappella Frangipane della cattedrale di Veglia, Hortus artium medievalium – journal of the International Research Center for Late Antiquity and Middle Ages*, sv. 21, Zagreb 2015., str. 421-429 (članak je objavljen i na hrvatskom jeziku u: *Krčki zbornik*, sv. 74, Krk 2016., str. 33-54).

krčko-frankapanskog grba pod krovom njihova memorijalno-ukopnog mjesta u starijoj franjevačkoj crkvi sv. Petra (izvan zidina Senja), odnosno nakon njezina rušenja izmještenom i ugrađenom u pročelje nove crkve sv. Franje u Senju. Riječ je o ploči sarkofaga, vjerojatno upravo Nikolinog († 1432.), na kojoj dva anđela-nosača drže štit u kojem A i D polje popunjava grb Frankapana (lavovi), a B i C polje popunjava grb Krčkih (zvijezda).³⁸

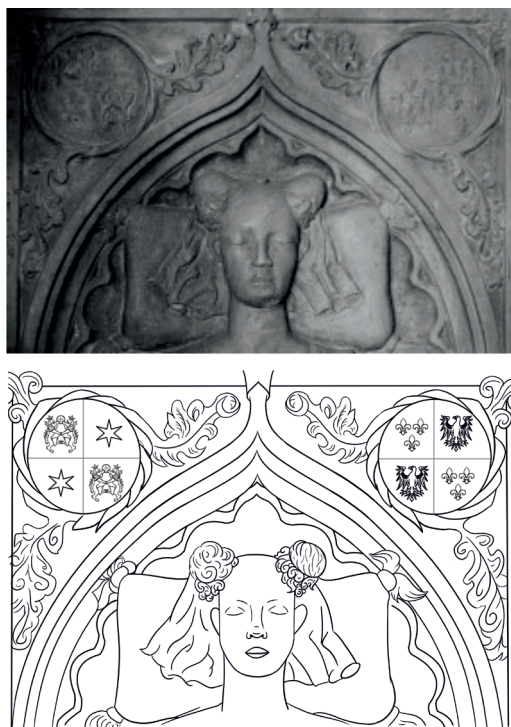
Sl. 8. Frankapanski grb ugrađen desno od portala crkve sv. Franje u Senju
(preuzeto iz: Horvat, Pregled sačuvanih nadgrobnih ploča krčkih knezova, str. 29)

U istoj je crkvi bila pokopana i supruga Nikolina sina Stjepana, Ižota (Isotta) d'Este. Nakon sjajne svadbe 1446., koja je trajala tjedan dana u novoizgrađenoj "Velikoj dvorani" nasuprot starog dvorca markgrofova d'Este u Ferrari,³⁹ i tek deset-

³⁸ Usp. Predrag Marković, Mramorni reljefi venecijanske radionice Bon u Senju i krčki knezovi Frankapani, *Radovi Instituta povijesti umjetnosti*, sv. 30, Zagreb 2006., str. 22; drugačije interpretacije pripadnosti sarkofaga kojemu od Frankapana: Vjekoslav Klaić, *Krčki knezovi Frankapani. Knjiga prva. Od najstarijih vremena do gubitka otoka Krka (od god. 1118. do god. 1480.)*, Zagreb 1901., str. 261, sl. 35; Horvat, *Pregled sačuvanih nadgrobnih ploča krčkih knezova*, str. 29, sl. 3; Šercer, *Žene Frankopanke*, str. 31-40 i u tim djelima navedena literatura.

³⁹ "... Sala Grande de la corte verso lo Castello Vecchio...", usp. Bernardino Zambotti, *Diario ferrarese dall'anno 1409 sino al 1502*, prir. Giuseppe Pardi, *Rerum Italicarum Scriptores*, tom. 24, part. 7, fasc. 5-6, Bologna 1934., str. 29, red. 24-29 i str. 30, red. 1-2. Stjepan je s brojnom pratnjom došao u Ferraru 22. travnja (petak) nakon Uskrsa (17. travnja – prema Julijanskom kalendaru) 1446. godine. Već je u nedjelju, 24. travnja, oženio Ižotu D'Este, sestru markgrofa Leonella D'Este, nakon čega je bal/slavlje potrajalo do 1. svibnja (nedjelja). O toj je svadbi pisao i: Klaić, *Krčki knezovi Frankapani*, str. 230. Svadbu i brak spominju usputno i strani istraživači povijesti obitelji d'Este Ferrarskih, primjerice: Thomas Tuohy, *Herculean Ferrara: Ercole D'Este (1471–1505) and the Invention of a Ducal Capital*, Cambridge 2002.,

ljeća zajedničkog života u braku, Ižota je 1456. preminula. U heraldičkom je smislu njezina nadgrobna ploča "ključ" i u rješavanju problema Krstinog i Katarininog grba. Naime, Ižotin je lik reljefno isklesan na nadgrobnoj ploči u ležećem položaju, s glavom na jastuku, rukama prekriženim na trbuhu te šiljatim nadvojem. U trokutastim dijelovima između tog nadvoja i okvira ploče isklesani su i grbovi; lijevo grb Frankapana, a desno grb d'Este Ferrarskih – oba kvadrirana. Raspored grbova u četvorenom štitu Frankapana je identičan gore opisanom (A i D polje lavovi, B i C polje zvijezde), a grb Ižotine obitelji je uobičajeni grb d'Este Ferrarskih tog vremena (A i D polje tri ljiljana, B i C polje okrunjeni orao raširenih krila). Oblikovanje grbova je za hrvatske prilike opet posve novo – grbovi su smješteni u kružne vijence što jest talijanski renesansni utjecaj.⁴⁰

Sl. 9. Grbovi Frankapana i d'Este Ferrarskih u kružnim vijencima Ižotine nadgrobne ploče (fotografija preuzeta iz: Klaić, *Krčki knezovi Frankapani*, str. 242; prectala i grbove rekonstruirala Iva Jurković)

str. 59; Lewis Lockwood, *Music in Renaissance Ferrara 1400–1505: The Creation of a Musical Center in the Fifteenth Century*, New York – Oxford 2009., str. 119-120; Beatrice Saletti, *La successione di Leonello d'Este e altri studi sul Quattrocento ferrarese*, Padova 2015., str. 71-72.

⁴⁰ Usp. Horvat, Sačuvani nadgrobni spomenici nekih Senjana, str. 55-60; Pavao Tijan, *Senj: kulturno-historijska šetnja gradom po priloženom tlocrtu*, Zagreb 1931., str. 36, red. br. 13. Tijan je na tom mjestu grbove Ižotine ploče ovako opisao: "U gornjem lijevom uglu je grb frankapanski, a u desnom aragonski i estensko-modenski".

Ižotin i Stjepanov sin jedinac, Bernardin Frankapan, oženio je u rujnu 1476. Lujzu (Luisa, Aloysia) Marzano Aragonsku dok je boravio u Napulju kao član sjajnog poslanstva, koje je kralj Matija Korvin onamo poslao kako bi mu zaručnicu i kraljevenu Beatricu Aragonsku dopratili u Budim. No, veza je Lujze i Bernardina prethodno morala dobiti papino odobrenje, jer su po obje linije bili rođaci u četvrtom koljenu.⁴¹ Nažalost, Lujzin materijalni heraldički trag u povijesti prostora kojima su vlasnici bili Frankapani Ozaljski i Modruški hrvatska historiografija nije prepoznala, osim pretpostavke da je kvadrirani grb Aragonaca Napuljskih našao svoje mjesto u staroj franjevačkoj crkvi sv. Petra kraj Senja upravo zbog Lujzine nazočnosti.⁴² Umrula je 1489., a Bernardin je i nakon njezine smrti rado upošljavao talijanske majstore dlijeta na svojim imanjima što potvrđuje, primjerice, i *Hreljinska kustodija*.⁴³

Sjedinjenje starog (zvijezda) i novousvojenog (lavovi) obiteljskog grba Frankapana četvorenjem u jednom štitu je do sredine 16. st. prepoznat i na prostoru Apeninskog poluotoka što potvrđuju i Fuggerovi grbovnici. Naime, za svoju je knjižnicu nezamislivo bogati augsburški plemić, Johann Jakob Fugger (1516.-1575.), naručio od prijatelja i suradnika – poznatog umjetnika, izumitelja i antikvara Jacopa Strade (1507.-1588.) rodom iz Mantove⁴⁴ – petnaest svezaka grbovnika talijanskih vladarskih i plemićkih obitelji te crkvenih velikodostojnika.⁴⁵ Grbovi Frankapanâ se nalaze u različitim varijantama sučelice okrenutih dvaju lavova u svescima koji se odnose na obitelji grada Rima,⁴⁶ Napuljskog Kraljevstva⁴⁷ i Mletačke Republike. Kvadrirani

⁴¹ Put, boravak i papinsku dispenu koju je Bernardin morao dobiti opisao je: Szabolcs de Vajay, Un ambassadeur bien choisi: Bernardinus de Frangipanus et sa mission à Naples, en 1476, u: *The Man of Many Devices, Who Wandered Full Many Ways: Festschrift in Honor of János M. Bak*, ur. Balázs Nagy – Marcell Sebők, Budapest 1999., str. 550-557.

⁴² Šerčer, Žene Frankopanke, str. 31-40, odnosno slika tog grba na str. 35.

⁴³ Podno natpisa kustodije, koja se nalazila u crkvi sv. Jurja u Hreljinu, naime, nalazi se s lijeve strane frankapanski vodoravno razdijeljen štit oblika konjske glave / *testa di cavallo* (tipičan za talijansku kasnu gotiku i renesansu). Glavu grba čini zvijezda Krčkih, a ostatak lavovi koji propeti na stražnjoj nozi sučelice prednjim nogama drže po dva hljepčića. Bernardin je tu kustodiju dao izraditi 1491. u crvenom mramoru; usp. Ivan Braut, Skulptura 15. i 16. stoljeća na prostoru Vinodola, u: *Czriquenicza 1412: život i umjetnost Vinodola u doba pavlina*, ur. Nina Kudiš, Crikvenica 2012., str. 82 i 154-156, kat. 3.

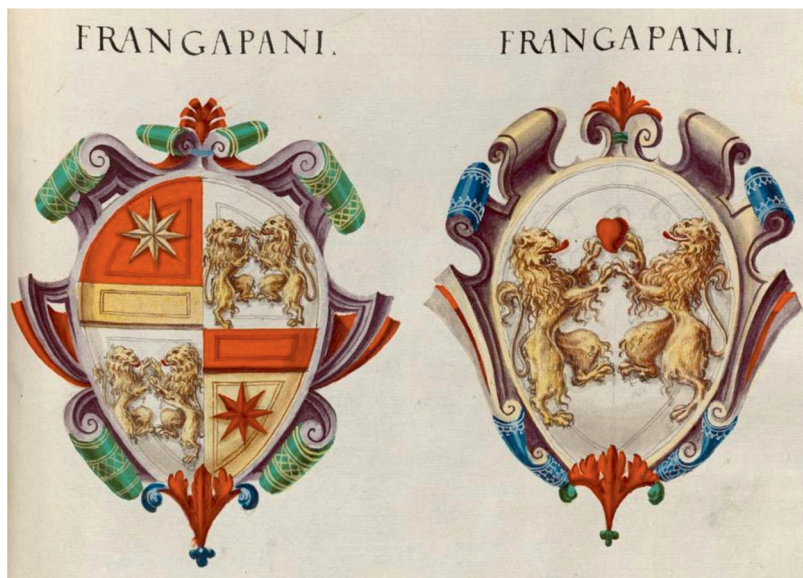
⁴⁴ O Jacopu Stradi detaljnije: Regensburg, Ratsbibliothek – 50 Bl, pod naslovom: *Strada, Jacopo et Ottavio (d.Ä.): Variae ac faciles molendina construendi inventiones*. Dostupan je preko početne mrežne stranice projekta BSB–CodIcon online (<http://codicon.digitale-sammlungen.de/start.html>) tako da se pristupa preko poveznice *Architektur* i potom s popisa digitaliziranih rukopisa izabere *Cod.icon. 211 [Katalog]*.

⁴⁵ Ta reprezentativna zbirka nastala je između 1550. i 1555. godine te je na koncu završila u knjižnici bavarskog vojvode Alberta V. Wittelsbacha Velikodušnog (1528.-1579.) u čijoj je službi bio Fugger. Svi su svesci dostupni preko početne mrežne stranice projekta BSB–CodIcon online (<http://codicon.digitale-sammlungen.de/start.html>) tako da se pristupa preko poveznice *Heraldik* i potom s popisa digitaliziranih rukopisa izaberu od *Cod.icon. 266 [Katalog]* do *Cod.icon. 280 [Katalog]*.

⁴⁶ München, Alte Hofbibliothek – 129 Bl, pod naslovom: *Insignia ... III. Insignia nobilium urbis Romae praecipuorum item Viterbiensium*. Dostupan preko mrežnih stranica na isti način s izborom *Cod.icon. 268 [Katalog]*. U ovom svesku je u dijelu poveznice *Familienwappen kleinerer römischer Adelshäuser mit Buchstaben D* grb rimske patricijske obitelji *Frangipan* na fol. 59r.

⁴⁷ Isto, 172 Bl, pod naslovom: *Insignia ... XIV. Insignia nobilium Neapolitanorum et Genuensium*. Dostupan preko mrežnih stranica na isti način s izborom *Cod.icon. 279 [Katalog]*. U ovom svesku je u dijelu poveznice *Familienwappen kleinerer Adelshäuser von Neapel mit Buchstaben F* grb plemićke obitelji *Frangipane* na fol. 49r.

se nalazi među tri frankapanska grba u svesku s mletačkim grbovima.⁴⁸ No, za razliku od gore opisanih, u tom grbu je zlatna osmokraka zvijezda u A i D, a propeti su lavovi sučelice okrenuti u B i C polju.

Sl. 10. Grbovi Frankapana na prostoru Mletačke Republike, u:
BSB Cod.icon. 272., fol. 161r

Može se zaključiti da je kreiranje “povećanog grba” s više polja na hrvatskim prostorima kojima su vlasnicima bili Frankapani započelo već krajem 14. stoljeća, a da je korištenje starog i novog grba u jednom kvadriranom započelo vrlo brzo nakon papine “adopcije” knezova Krčkih u Frankapane. Riječ je o četvorenju štita na način da je A (heraldički najvažnije gornje desno) te potom i D polje bilo popunjeno novousvojenim obiteljskim grbom (lavovima), a stari je obiteljski grb (zvijezda) zakonom simetrije bio smješten u B (heraldički manje važno gornje lijevo), odnosno u C polje. Na sličan način su postupili i ferrarski markgrofovi d’Este. Novodobiveni obiteljski grb koji im je 1431. podijelio francuski kralj Karlo VII. (1422.-1461.) nastao je četvorenjem tako da su u A i D polje smještene tri zlatne (Capet-Valois) ljiljana na plavoj podlozi uokvirenoj zlatno-crvenom šiljastom bordurom, a tek je potom u B i C polju mjesto našao stari grb (štit plave boje sa srebrnim orlom raširenih krila). Kada ih je pak 1452. car Fridrik III. (1440.-1493.) uzdigao u rang vojvoda, tada im je podijelio i

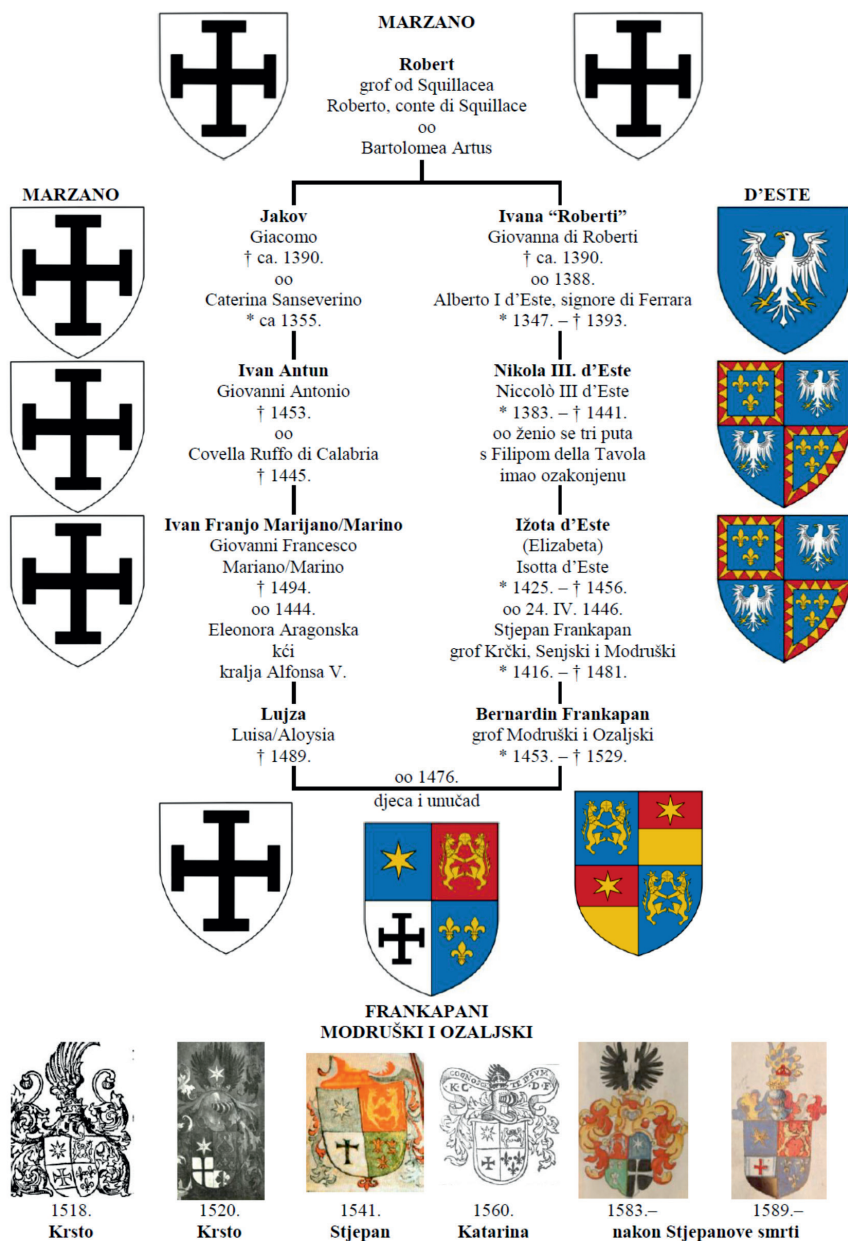
⁴⁸ Isto, 194 Bl, pod naslovom: *Insignia ... VII. Insignia Venetorum nobilium II (A-IP)*. Dostupan preko mrežnih stranica na isti način s izborom *Cod.icon. 272 [Katalog]*. U ovom svesku su u dijelu poveznice *Familientwappen kleinerer venezianischer Adelshäuser mit Buchstaben F* tri grba mletačkih obitelji *Frangapani*, *Frangapani* i *Franzipani* na fol. 161r.

novi grb u kojem je habsburški dvoglavi crni orao smješten u A i D, a francuski su ljljani pomjereni u B i C polje, dok je starodrevni srebrni okrunjeni orao zauzeo srce grba u manjem štitu. S obzirom na sačuvane primjerke kvadriranog frankapanskog grba, može se također zaključiti da je takve "povećane grbove" uglavnom koristila grana Modruških i Ozaljskih. Nije stoga čudno da su zahvaljujući heraldičkim pravilima talijanskih vladarskih kuća iz kojih su dolazile mladenke u tu granu Frankapana, Bernardin i sin mu Krsto učinili novi iskorak u kreiranju vlastita grba. Ipak, za razliku od rođakâ u Italiji, njih se dvojica nisu obazirali previše na sâm redoslijed likova u poljima vlastitih kvadriranih grbova. Stoga grb zna započeti i sa starom zvijezdom, a ne s lavovima...

Rodoslovno grboslovlje kao rješenje

Heraldičko je značenje donjih polja grba otisnutog u *Njemačko-rimskom brevijaru*, kao i u *Raju duše*, te oslikanog na više mjesta u crkvi B. D. Marije u Sveticama i u dva monumentalna grbovnika u njemačkim zemljama, ponudio Szabolcs de Vajay svojom genealogijom s kojom je objasnio Bernardinov i Lujzin zahtjev papi Sikstu IV. (1471.-1484.) za dispenzom prije njihova vjenčanja.⁴⁹ Pridruživši obiteljske grbove Bernardinovima i Lujzinim (pra)roditeljima u tom rodoslovu (iz kojeg je vidljivo da im je čukundjed Robert Marzano zajednički predak) ne iznenađuje u grbovima njihove djece i unučadi pojava osnovnog grba (štakasti križ) Marzana Aragonskih u C, odnosno novopodijeljenog grba (tri ljljana) d'Este Ferrarskih u D polju.

⁴⁹ Usp. Vajay, *Un ambassadeur bien choisi*, str. 552-553 i tom članku navedene izvore i literaturu. Valja podsjetiti da je papi Sikstu IV. (1471.-1484.) bilo ime Franjo (Francesco) della Rovere te da mu je nećak Antun (Antionio) Basso della Rovere u to vrijeme bio zaručen za, a 1479. je i oženio Lujzinu sestru Katarinu Marzano Aragonsku; usp. rodoslov u: Bernardin Frankapan Modruški, *Oratio pro Croatia – Govor za Hrvatsku (1522.)*, prir. Ivan Jurković – Violeta Moretti, Modruš 2010., str. 130-131.

Sl. 11. Od zajedničkog čukundjeda Roberta da Marzana do braka Lujze i Bernardina, odnosno do kvadriranog grba Frankapana u koji su uvršteni heraldički simboli vojvodskih obitelji Marzano i d'Este
 (Rodoslov preuzet i dopunjen iz: Vajay, Un ambassadeur bien choisi, str. 557; grbove uz rodoslov pripremila Iva Jurković)

Vrijeme nastanka i uporabe tog grba među Frankapanima Modruškim i Ozaljskim valja potražiti u razdoblju od 1508. do 1518. godine. Naime, Lujzin je brat Ivan Krstitelj (Giovanni Battista) umro godine 1508. bez nasljednika i u potpunoj nemilosti kralja Ferdinanda (Ferrante) Katoličkog (napuljski kralj od 1504. do 1516.). Ivan Krstitelj je pred smrt oporučno nastojao ostaviti svojemu rođaku (stričevu sinu) Sigismundu barem vojvodstvo Squillace imenovavši izvršiteljima oporuke, pored nećaka Franje (Francesco) Todeschini-Piccolominija (u to vrijeme biskupa Bisignana), upravo kralja Ferdinanda. Ni taj mu potez, međutim, nije pomogao. Ferdinand je sva vojvodstva i grofovije Marzana Aragonskih zadržao u svojemu fisku.⁵⁰ Heraldčko naslijeđe Marzana Aragonskih adoptirano je nakon smrti Ivana Krstitelja ipak na više strana. Ono se doduše ne nalazi u obiteljima njegovih sestara koje su živjele na Apeninskom poluotoku, bez obzira jesu li (obitelji Franjke i Leonarda III. Tocca,⁵¹ Margarete i Vlatka Kosače⁵² te Marije i Antuna Todeschini Piccolominija⁵³) ili nisu imale potomstva (Katarine i Antuna Bassa della Rovere⁵⁴ te Kamile i Kostanca I. Sforze⁵⁵), ali se pronalazi u obitelji kojoj su matični posjedi bili u Hrvatskoj (Lujze i Bernardina Frankapana) te u obiteljima aragonskog podrijetla koje su zahvaljujući darežljivosti Ferdinanda Katoličkog, ili postale vlasnicama bivših imanja Marzana

⁵⁰ Kralj Ferdinand/Ferrante I. (1458.-1494.) je na prijevaran način dao zatvoriti (8. lipnja 1464.), ne samo Marina, već i četverogodišnjeg mu sina Ivana Krstitelja, zbog Marinova sudjelovanja u tzv. Prvoj zavjeri baruna (1459.-1465.). Kralj je Ivana Krstitelja oslobodio tek nakon očeve smrti (1494.), ali mu je i oduzeo sva dobra. Ferdinand Katolički, dakle, nije samo slijedio stav Ferdinanda I. prema baštini Marzana Aragonskih, već i njegovih nasljednika Alfonsa II. (1494.-1495.), Ferdinanda/Ferrantea II. (1495.-1496.) i Fridrika/Federiga (1496.-1504.). Popis izvora i sekundarne literature sa životopisima o posljednjim Marzanima vidi u: *Dizionario Biografico degli Italiani*, sv. 71, Roma 2008., natuknice: Marzano, Marino (prir. Patrizia Sardina) i Marzano, Giovan Battista (prir. Daniela Santoro), koje su dostupne i na mrežnim stranicama. Od starije literature najdetaljniji: Ferrante Della Marra, *Discorsi delle famiglie estinte, forastiere o non comprese ne' seggi di Napoli*, Napulj 1641., str. 254-255.

⁵¹ Usp. Nada Zečević, *The Tocco of the Greek Realm: Nobility, Power and Migration in Latin Greece (14th – 15th centuries)*, Beograd – Istočno Sarajevo 2014., str. 185.

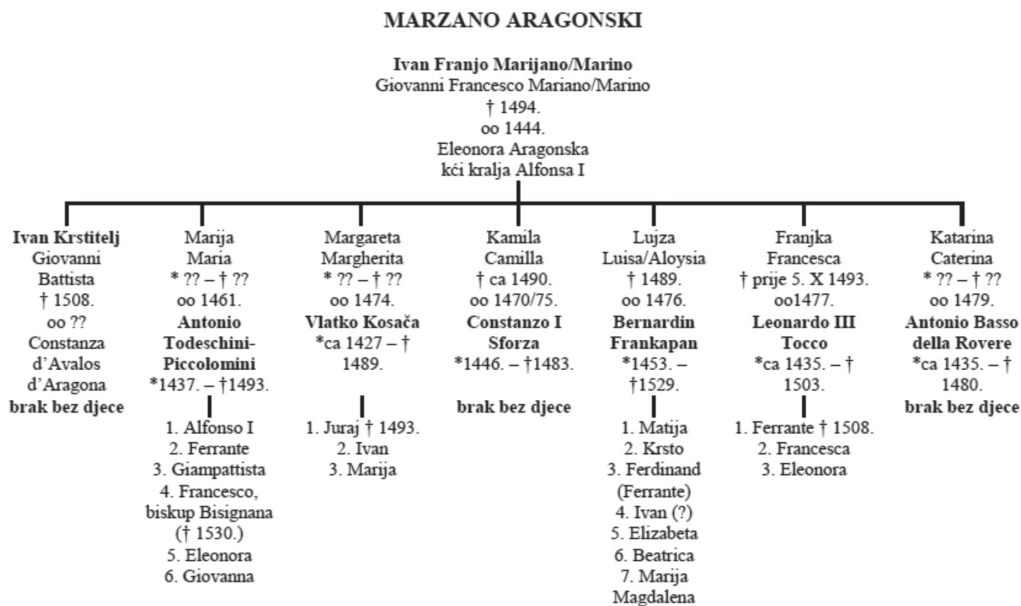
⁵² Lovorka Čoralčić, Prilozi poznavanju prisutnosti i djelovanja doseljenika iz Bosne u Veneciji od XIV. do XVII. stoljeća, *Historijski zbornik*, god. 46, br. 1, Zagreb 1993., str. 53-55; ista, *U Gradu sv. Marka. Povijest hrvatske zajednice u Mlecima*, Zagreb 2001., str. 99-100; Đuro Tošić, Fragmenti iz života hercega Vlatka Kosače, *Istorijski časopis*, knj. 56, Beograd 2008., str. 153-156.

⁵³ Marijin i Antunov unuk (Antun) i unuka (Sancia) vjenčali su se za sestru i brata (Antoniju i Franju) iz obitelji Borgia, koja je tada nosila naslov knezova od Squillacea. Majka, pak, Antonije i Franje Borgia bila je Marija iz obitelji Milano Aragonskih, koji su u svoj osnovni grb uključili i štakasti križ Marzana, jer im je djedu Ferdinand Katolički dodijelio ne samo pridjevak Aragonski, već i grb aragonsko-marzanski kao nagradu za vojne zasluge u sukobu oko sukcesije s napuljskim kraljem Fridrikom. O Todeschini Piccolominijima detaljnije u: Ilaria Puglia, *I Piccolomini d'Aragona duchi di Amalfi (1461-1610). Storia di un patrimonio nobiliare*, Ricerche storiche, sv. 9, Napulj 2005.

⁵⁴ O osponu della Rovere i njihovoj mecenskoj ulozi u povijesti umjetnosti usp. *Patronage and Dynasty: the Rise of the Della Rovere in Renaissance Italy*, ur. Ian F. Verstegen, *Sixteenth Century Essays & Studies*, sv. 77, Kirksville 2007., rodoslov na str. 201.

⁵⁵ Vrlo detaljan životopis u: Francesco Ambrogiani, *Vita di Costanzo Sforza (1447-1483)*, Società pesarese di studi storici, Pesaro [2003.]. Prijevod rukopisa o vjenčanju Kamile i Kostanca: *A Renaissance Wedding: the Celebrations at Pesaro for the Marriage of Costanzo Sforza & Camilla Marzano d'Aragona, 26-30 May 1475*, prir. Jane Bridgeman, London – Turnhout 2013.

Aragonskih (poput Borgia), ili su upravljale Kalabrijom (poput Milana),⁵⁶ pokrajinom kojoj je štakasti križ ostao osnovnim grbom do danas.

Sl. 12. Rodoslov Marina Marzana Aragonskog

Činjenica da je Krsto u *Njemačko-rimskom brevijaru* 1518. dao otisnuti grb u čijem je štitu C polje predstavljalo Marzane Aragonske govori u prilog pretpostavci da se nakon smrti ujaka mu Ivana Krstitelja 1508. izumrćem te grane Marzana Krsti otvorila mogućnost uporabe obiteljskog frankapansko-marzanskog grba. Je li i u kojoj je mjeri Krsto tu mogućnost koristio prije 1518. tek valja istražiti.

“Dignitas non moritur”

Pogled u ranija razdoblja srednjovjekovne povijesti bio bi gotovo nemoguć bez ikonografskog razumijevanja prirode vlasti, materijalnih simbola moći te rituala i ceremonijalnih (ne)formalnih radnji kojima su se pokazivali stvarni odnosi moći u tadašnjim zajednicama. U historiografiji su na taj metodološki segment proučavanja srednjovjekovlja osobito upozorili svojim studijama njemački povjesničari druge polovice 20. stoljeća.⁵⁷ Glede hrvatske historiografije i njezina odnosa prema materijal-

⁵⁶ Usp. gore bilj. 53.

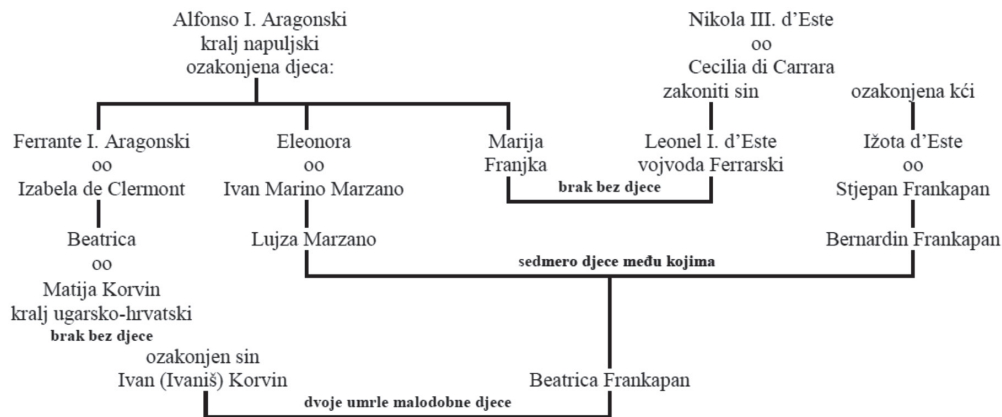
⁵⁷ Percy Ernst Schramm, *Herrschaftszeichen und Staatssymbolik: Beiträge zu ihrer Geschichte vom dritten bis zum sechzehnten Jahrhundert*, sv. 1-3, Monumenta Germaniae historica – Schriften, sv. 13, Stuttgart

noj i vizualnoj baštini kasnog srednjovjekovlja, mora se konstatirati da se na sličan ponašala kao i ostale europske i svjetske historiografije. Ona je toliko bila zauzeta radom na sve brojnijoj i kvalitetnijoj pisanoj baštini da je poput, primjerice engleske historiografije, postupno gubila interes prema kasnosrednjovjekovnom grboslovlju, pečatoslovlju, stjegoslovlju te ostalim materijalnim i vizualnim prezentacijama simbola društvenog statusa i moći.⁵⁸ Nekako se u takvom okružju među povjesničarima "izgubio osjećaj za vizualno", a među stručnjacima se za vizualno (povjesničarima umjetnosti, heraldičarima, sfragističarima, veksilolozima) "izgubio osjećaj za pisanost", što je u našem slučaju rezultiralo obostranom nesposobnošću prepoznavanja mjesta, ugleda i dostojanstva Frankapana Modruških i Ozaljskih u zajednici europskih/svjetskih moćnika 15. i 16. stoljeća.⁵⁹ No, doseg je takva položaja Frankapana Modruških i Ozaljskih građen ustrajno tijekom čitava 15. stoljeća i najlakše ga je predočiti rodoslovljem koji je opetovano ponudio Szabolcs de Vajay.

1954.-1978.; isti, *Die deutschen Kaiser und Könige in Bildern ihrer Zeit, 751-1190*, ur. Florentine Mutherich, München 1983.; Ernst Kantorowicz, *The King's Two Bodies. A Study in Mediaeval Political Theology*, Princeton – New Jersey 1957.; Gerd Althoff, *Verwandte, Freunde und Getreue: zum politischen Stellenwert der Gruppenbindungen im frühen Mittelalter*, Darmstadt 1990.; isti, *Spielregeln der Politik: Kommunikation in Friede und Fehde*, Darmstadt 1997.; isti, *Die Macht der Rituale: Symbolik und Herrschaft im Mittelalter*, Darmstadt 2003. Detaljniji prikaz u: Kurelić, Grb Ulrika II. Celjskog.

⁵⁸ To ne znači da nisu postojale studije (monografije, zbornici, katalozi i sl.), odnosno stručnjaci o takvoj baštini. Oni su međutim vrlo teško pronalazili put do sinteza pa je uključenost njihovih znanstvenih spoznaja u Braudelov tip "totalne historije" gotovo izostala; usp. Maurice Keen, Introduction, u: *Heraldry, Pageantry and Social Display in Medieval England*, ur. Maurice Keen – Peter Cross, Woodbridge – Rochester 2002., str. 2.

⁵⁹ Tako se, primjerice, i u opisima slike Lazzara Bastianija (*Gospa od Milosti*) iz 1476. u zadarskoj samostanskoj crkvi sv. Frane nije u cijelosti prepoznao ključ po kojem je oslikano klečeće muško mnoštvo u donjem dijelu slike. Prepoznat je doduše protu-osmanski savez pape Siksta IV., ali u tom je savezu ključnu ulogu igrao napuljski kralj Ferdinand I., a ne Ferdinand Katolički. Ferdinand bi, dakle bio iza Sikstovih leđa ključnim antagonistom i zauzimao bi mjesto koje se prepoznalo kao mjesto na kojem je Matija Korvin. Oko Siksta IV. i Ferdinanda I. potom slijede njihovi najbliži suradnici među kojima s Ferdinandove strane treba tražiti upravo one s kojima je dinastičkim brakovima potvrđivao takvu suradnju, a brakove nije dogovarao samo između svojih sestara i kćeriju s uglednim vladarskim kućama, već i kćeriju svoje sestre Eleonore udane za Marina Marzana, pa tako i braka Lujze i Bernardina Frankapana; usp. Ivana Prijatelj Pavičić, *Kroz Marijin Ružičnjak: Zapadna marijanska ikonografija u dalmatinskoj slikarstvu od 14. do 18. st.*, Split 1998., str. 68-76 i u tom djelu navedenu literaturu.

Sl. 13. Dinastičke veze obitelji Bernardina Frankapana
 (Rodoslov preuzet i dopunjen iz: Vajay, *Un ambassadeur bien choisi*, str. 557)

Dinastička umreženost obitelji Frankapana Ozaljskih i Modruških omogućila joj je dakle, ne samo vođenje dinastičke politike, već i dostojanstvo (*dignitas*) u krugu europske elite, a narativ te elite traje stoljećima i za nju *dignitas* ne umire.⁶⁰ Stoga nisu iznenađujuća ona dva grba Frankapana Modruških i Ozaljskih u njemačkim grbovnicima s kraja 16. i iz 17. st., kada te grane Frankapana više i nije bilo. Baš kao i *dignitas* grofova Celjskih čiji se grbovi poput kakve paradigme i mementa na uzor grofove Carstva gotovo bez iznimke javljaju u grbovnicima druge polovice 15. i u sljedećim stoljećima premda su izumrli nakon umorstva Ulrika II. 1456.,⁶¹ dostojanstvo je Frankapana Modruških i Ozaljskih bilo neupitno i ostalo je trajno u Svetorimskom Njemačkom Carstvu.

⁶⁰ Usp. poglavlje "Dignitas non moritur" u: Kantorowicz, *The King's two Bodies*, str. 383-450.

⁶¹ Usp. Kurelić, Grb Ulrika II. Celjskog. Grb Celjskih se primjerice nalazi u istom grbovniku s kraja 16. st. kao i grb Frankapana; usp. BSB Cod.icon. 307., fol. 175.

Ivan Jurković

On the Coats-of-Arms in the Prayer Books Printed in Venice in 1518 by Christopher Frankapan and His Wife Apolonia Lang and in Padua in 1560 by Katharine Frankapan, the Wife of Nicholas IV of Zrin (the Hero of Szigetvár)

Summary

During his captivity in Venice, Count Christopher (Krsto) Frankapan, together with his wife Apolonia Lang and in cooperation with a monk, James (Jacob) Wyg, prepared and gave to print in 1518 the so-called German-Roman Breviary (*Petbuch die syben Zeit van Latein zu Deutsch gemacht*) containing family coats-of-arms of the Frankapani and the Langs. Christopher's coat-of-arms is quartered, and Apolonia's split. About forty years later, Katharine Frankapan, in cooperation with her confessor Nicholas Dešić prepared prayer book *Hortulus Animae (Raj duše)*, in which was printed a coat-of-arms identical to the one of Count Christopher in his German-Roman Breviary. During the restoration and conservation works in the church of the Nativity of Virgin in Svetice near Ozalj in the 1990s, were uncovered frescoes painted around 1541 and containing depictions of three coats-of-arms identical to those in the aforementioned prayer books. Even though the branch of the Frankapani of Modruš and Ozalj died out with the death of Stephen III (1577), its coats-of-arms continued to be painted in German heraldic collections by anonymous authors still at the very end of the sixteenth and during the seventeenth century. Scholars dealing with heraldry, history, linguistics and history of art dealing with the meaning of the lower fields of the quartered coat-of-arms of the Frankapani did not succeed in solving the problem, because they did not take into consideration heraldic genealogy of the Modruš and Ozalj branch. Creation and usage of that coat-of-arms in the sixteenth century did not represent only a new step forward in the development of the heraldry of the Frankapani of Modruš and Ozalj, but provides answers also to the questions of perception of power of the members of the family and their symbolic communication within the circles of European politics and courts, which alarms historians on the importance of visual sources for understanding Croatian history of the medieval and early modern period.

Key words: the Frankapani of Modruš and Ozalj, heraldry, visual sources, symbolic communication, (self)promotion, the fifteenth and sixteenth centuries